

OPPIMATERIAALEJA

PUHEENVUOROJA

RAPORTEJA 125

TUTKIMUKSIA

Outi Katajarinne & Hannele Lampo (toim.)

ASIAKASLÄHTÖISYYS ESTEETTÖMÄN ASUMISEN SUUNNITTELUSSA

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPPIMATERIAALEJA

PUHEENVUOROJA

RAPORTTEJA 125

TUTKIMUKSIA

Outi Katajarinne & Hannele Lampo (toim.)

ASIAKASLÄHTÖISYYS ESTEETTÖMÄN ASUMISEN SUUNNITTELUSSA

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

TURUN SEUDUN
KEHITTÄMISKESKUS

-hanke

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN
RAPORTTEJA 125

Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2011

ISBN 978-952-216-238-0 (painettu)

ISSN 1457-7925 (painettu)

Painopaikka: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy, Tampere 2011

ISBN 978-952-216-265-6 (pdf)

ISSN 1459-7764 (elektroninen)

Jakelu: loki.turkuamk.fi

SISÄLTÖ

ESIPUHE <i>Heikki O. Haulisto</i>	4
LUKIJALLE <i>Outi Katajarinne & Hannele Lampo</i>	7
ESTEETTÖMÄN UUDIS- JA KORJAUSRAKENTAMISEN SUUNNITTELU <i>Tuija Suominen-Romberg</i>	9
ESTEISTÄ TOIMINTAAN – ASUNNONMUUTOSTYÖPROSESSI <i>Pirjo Lähteenmäki</i>	14
TYTYTYVÄISYYS ASUNNONMUUTOSTÖIDEN PALVELUPROSESSIIN <i>Juha Kaukinen, Päivi Kujala & Hanna-Maija Rosenberg</i>	21
ESTEETTÖMÄSTI KEITTIÖSSÄ <i>Tiina Hämäläinen</i>	27
RAKENNETUN YMPÄRISTÖN ESTEETTÖMYYDEN ARVIOINTI <i>Niina Koskinen</i>	30
ESTEETTÖMYYDEN ERITYISVAATIMUKSET AUTISTIN ASUINYMPÄRISTÖSSÄ <i>Mirka Nurmi, Miia Saarimäki & Petra Välimäki</i>	35

ESIPUHE

ESTEETTÖMÄN ASUMISEN SUUNNITTELU ON TAITOLAJI

Rakentamismääräykset edellyttävät Suomessa, että valmistuvien asuntojen tulee täyttää tietyt esteettömyyteen liittyvät vaatimukset. Se tarkoittaa lähinnä riittävän leveitä ja tasaisia kulkuväyliä tontilla, talossa ja asunnossa sekä mahdollisuutta varustaa ne apulaittein. Määräykset eivät riitä takaamaan toimivaa tulosta, ellei esteettömyyttä ymmärretä kokonaisuutena. Nimellinen mutta toimimaton esteettömyys ei hyödytä ketään, vaan ainoastaan haaskaa siihen käytetyt varat.

Vasta toimivien ja yksilöllisten ratkaisujen toteuduttua tontilla, rakennuksessa ja asunnossa voidaan puhua esteettömästä asumisesta. Sen toteuttaminen on todellinen taitolaji. Olen todennut tämän vammaisena asukkaana, suunnitellessani itse arkkitehtina, tarkastaessani muiden suunnitelmia rakennuslupa-arkkitehtina ja toimiessani esteettömyysasiamiehenä Turussa. Ei ole helppo ymmärtää toimintarajoitteita ja keksiä niihin parhaita mahdollisia ratkaisuja.

Uusista asunnoista runsas 60 % on pientaloissa. Rakennusvalvontaviranomaisemme eivät käytännössä vaadi esteettömyysmääräysten noudattamista niissä. Asuinkerrostaloissakin esteettömyys toteutuu usein vain nimellisesti, mikä ei takaa toimivuutta. Esteettömyyttä ei osata, eikä sen hyötyjä ymmärretä. Osavaa ohjausta ja valvontaa ei juuri ole. Koulutuksen tulee olla pätevää ja sitä tulee olla riittävästi. Kuinka muuten saamme esteettömyydestä yhteiskunnalle koituvaksi tarkoitetun huomattavan taloudellisen hyödyn?

Uskon Turun ammattikorkeakoulun esteettömän asumisen neuvontakeskus Kunnonkotiin ja sen ”sukulaisiin” muualla Suomessa. Toivon niiden kehittyvän esteettömän asumisen tutkimuskeskuksiksi ja em. perusvalmiuden lisäksi yksilöllisten, taloudellisten ratkaisujen kehittäjiksi. ”Kodeilla” on tärkeä rooli yksittäisten ihmisten ja perheiden neuvoina, mutta myös esteetöntä asumista opettavien ja opiskelevien tukikohtana ja innovaation lähteenä. Kasvakoon Kunnonkoti esteettömyystutkimuksen monivaikutteiseksi esikuvaksi!

Heikki O. Haulisto
rakennusarkkitehti RIA
Turun kaupungin esteettömyysasiamies

LUKIJALLE

Outi Katajarinne & Hannele Lampo

Jokainen meistä toivoo kotinsa ja sen lähiympäristön olevan toimiva ja turvallinen. Ympäristön pitäisi joustaa käyttäjän tarpeiden mukaan eikä päinvastoin. Asunnon toimivuus ja muunneltavuus erilaisissa elämäntilanteissa liittyy asumisen esteettömyyteen. Esteettömyys on elämänlaatua – meille kaikille.

Eri-ikäisten ja erilaisen toimintakyvyn omaavien henkilöiden kannalta on oleellista, että asuinympäristöt on suunniteltu mahdollisimman esteettömiksi ja turvallisiksi. Rakennetun ympäristön esteettömyyden arvioinnissa ja suunnittelussa on tärkeä nostaa teknisen suunnittelun rinnalle ihmisen toiminta ympäristössä.

Esteettömän asumisen suunnittelupalvelut -hankkeen tarkoituksena oli parantaa korjaus- ja uudisrakentamiseen liittyvien palvelujen saatavuutta ja lisätä asukkaana vaikutusmahdollisuuksia. Samalla haluttiin edistää asunnon muutostöitä toteuttavien sosiaali-, terveys- ja rakennusalan ammattilaisten yhteistyötä. Hankkeen (2011) rahoitti Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) osana *Lehti-/HYRRÄ* -hanketta. Suunnittelupalvelut tulevat osaksi Turun ammattikorkeakoulussa toimivan esteettömän asumisen neuvontakeskus Kunnonkodin palvelua.

Tämän julkaisun artikkelit koostuvat sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kirjoituksista sekä opiskelijoiden opinnäytetöistä ja artikkeleista, jotka liittyvät aiheeseen tai hankkeen pilotointikohteisiin. Julkaisussa käsitellään korjaus- ja uudisrakentamiseen liittyen ympäristön esteettömyyttä, käytettävyyttä ja saavutettavuutta.

ESTEETTÖMÄN UUDIS- JA KORJAUSRAKENTAMISEN SUUNNITTELU

Tuija Suominen-Romberg

Esteettömän rakentamisen ja asumisen neuvontaa varsinaissuomalaisille tarjoaa kunnan rakennustarkastuksen ohella myös Turun ammattikorkeakoulun esteettömän asumisen neuvontakeskus Kunnonkoti. Neuvontaa voivat hakea ne rakennusalan suunnittelijat, joiden intresseissä on tietyn kohderyhmän, esimerkiksi autististen asukkaiden, tarpeisiin vastaavan palvelukodin tai julkisen tilan suunnittelu niin, että se samalla palvelisi kaikkia käyttäjiä. Tietyn ryhmän tarpeisiin vastaaminen edellyttää usein terveydenhuollon asiantuntemusta erilaisten käyttäjien tarpeista. Erityisryhmien vaatimuksia huomioivaa ohjeistusta ei välttämättä ole olemassa tai tieto on kerättävä useista lähteistä. Tärkeää olisi luoda ohjeistusta erityisryhmille suunnittelevien avuksi. Rakennuttaja voi myös tavoitella ostajaksi esimerkiksi ikääntyvää väestöä, jolla on omat tarpeensa asumisen suhteen. Asuntojen suunnittelua voisi parhaimmillaan ohjata asiantuntija, jolla on tietoa eri käyttäjäryhmien esteettömän asumisen edellytyksistä. Rakennuksen suunnittelijalla ei rakentamisen ammattitaidon lisäksi useinkaan ole tietoa siitä, miten ympäristö vaikuttaa toimintakyvyltään erilaisien ihmisten kykyyn toimia. Esteettömyyttä edistävät ratkaisut voivat suunnitteluvaiheessa olla pieniä, mutta käyttäjille välttämättömiä arjen toiminnan kannalta. Esimerkiksi suihkutilan tukien suunnittelu toimintaa edistävästi ja esteettisesti voi olla pieni kustannus rakennettaessa, mutta suurempi kustannus myöhemmässä korjausrakentamisessa. (Fänge 2004)

Korjausrakentamista tehdään yleensä tietyn asiakkaan tarpeesta tai yleisestä tarpeesta muuttaa julkista tilaa esteettömämmäksi, mahdollisimman monelle käyttäjälle sopivaksi. Henkilöt, joilla on ongelmia fyysisessä ympäristössä tai kotona selviytymisessä ovat monen ikäisiä, eri tavoin toimintakykyisiä ja erilaisia toimintoja haluavia. Heille ympäristön esteettömyys on erityisen tärkeää; he tarvitsevat toimintaa mahdollistavan ja tukevan ympäristön. Henkilön it-

senäisyys päivittäisissä tehtävissä on tärkeä elämänlaatuun vaikuttava tekijä, ja toimintaa tukevalla ympäristöllä voidaan vaikuttavaa terveyttä ja osallistumista edistävästi (Fänge 2004.)

Korjausrakentamisen tarpeen arvioinnissa käytettävä arviointimenetelmä riippuu rakennuksen käytöstä. Korjausrakentamisen kohteena voi olla mahdollisimman monelle eri käyttäjäryhmälle sopiva julkinen tila tai tietyn henkilön asuinympäristö, jonka pitäisi mahdollistaa tietynlainen toiminta ja osallistuminen.

ARVIOINTIMENETELMÄT

ESKEH-projektissa on vuosina 2007–2009 kehitetty monipuolinen rakentamismääräyksiin ja ohjeisiin perustuva opas esteettömyyskartoitusten tekemiseen. Menetelmä soveltuu julkisen ympäristön esteettömyyden arviointiin. Oppaan ja lomakkeet sisältävän kartoitusmenetelmän avulla osaava kartoittaja pystyy tuottamaan tarkkaa mittatietoa ympäristön esteettömyydestä ja myös tekemään arvioita silloin kun esteettömyys ei ole mitattavissa. Kartoituksen tuloksena raportoidaan esteettömyyttä parantavat toimenpide-ehdotukset ja niiden kiireellisyys. Ehdotetuille korjaustoimenpiteille ei esitetä kustannusarvioita, koska se edellyttää yksityiskohtaisempaa korjaustoimenpiteiden suunnittelua ja on tilaajan vastuulla. (Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus 2009.)

The Housing Enabler on kotiympäristön arviointiin suunniteltu arviointimenetelmä, joka perustuu myös rakentamismääräyksiin ja ohjeisiin. Ympäristön esteettömyyttä arvioitaessa arvioidaan ensin yksilön toimintakyvyn rajoitteita ja liikkumisapuvälineiden tarvetta (15 eri kohtaa). Toimintakyvyn rajoite voi olla seurausta esim. pyörätuolin käytöstä, näkövammasta tai pienestä koosta. Seuraavaksi kartoitetaan toimintaympäristöstä lomakkeen avulla 188 kohtaa asunnon lähiympäristöstä, sisäänkäynnistä, kulkuväylistä, asuintiloista sekä kommunikaatiosta ja tiedonvälityksestä. Tietyn toimintaesteen ja ympäristön suhteesta saadaan numeerista tietoa ja tietokoneohjelman avulla voidaan havaita erilaisille käyttäjille tärkeimmät toimintaa vaikeuttavat esteet. *The Housing Enabler* -mittari helpottaa myös kodin esteettömyysarvioijaa. Arvioija pystyy nopeasti huomaamaan ja ennakoimaan ne ympäristön esteet, jotka tietyn toimintaesteen näkökulmasta ovat eniten esteellisyttä aiheuttavia asioita.

Ympäristön toimivuus perustuu kuitenkin aina henkilön omaan näkemykseen ja kokemukseen, ei vain esteettömyyttä ohjaaviin määräyksiin ja ohjeisiin. Henkilön oma käsitys voi myös poiketa ulkopuolisen näkemyksestä. Ulkopuolinen arvioija ei useinkaan voi olla tietoinen yksilön tarpeista, elämäntavasta ja arvoista toteuttaakseen yksin täysin kattavan ympäristön esteettömyyden ja käytettävyyden arvioinnin, sen miten ympäristö tukee tai rajoittaa toimintaa ja mahdollistaa mielekkäiden ja merkityksellisten asioiden toteutumisen elämässä.

Normi- ja toimintaesteesumisen arviointiin tulisi liittää näkökulmat siitä, onko yksilö tyytyväinen nykyiseen asumisensa tasoon, millaisiin toimintoihin hän pystyy kodissa osallistumaan ja miten kokee hallitsevansa ne. Asiakkaan kodin suunnittelu ja korjausrakentaminen edellyttävät tietoa yksilön toiminnasta ja tavoitteista sekä hänen ympäristössään kokemista ongelmista. Tähän arviointiin ei aina löydy suunniteltua mittaria, vaan ammattilaisen taito haastatella ja havainnoida tietyn ihmisen tarpeita on tärkeää. Normeihin perustuvan arviointimenetelmän rinnalla suositellaan käytettäväksi asukkaan omaa kokemusta ja näkemystä asuinympäristönsä toimivuudesta. (Iwarsson ym 2007)

Usability In My Home (UIMH) on itsearviointimenetelmä, joka on kehitetty keräämään tietoa siitä, kuinka toimintarajoitteiset ihmiset kokevat fyysisen asuinympäristönsä. Itsearviointimenetelmä antaa asiakkaalle mahdollisuuden ilmaista, kuinka esteettömänä ja turvallisena hän ympäristöään pitää ja missä määrin ympäristö tukee tai rajoittaa päivittäisen elämän toimia ja mahdollisuuksia esimerkiksi sosiaaliseen kanssakäymiseen ja yksityisyyteen (Fänge 2002.) UIMH toimii hyvin yhdessä *The Housing Enabler* -arviointimenetelmän rinnalla mahdollistaen subjektiivisen ja objektiivisen näkökulman yhdistämisen asuinympäristön esteettömyyden arvioinnissa ja korjausrakentamisen yhteydessä (Fänge 2002.)

RAKENNUSMÄÄRÄYSTEN JA OHJEIDEN VELVOITTAVUUS JA TULKINTA

Julkisten tilojen ja asuntojen esteetöntä rakentamista ohjaavat määräykset ja ohjeet. (Maankäyttö ja rakennuslaki ja -asetus sekä Ympäristöministeriön Suomen rakentamismääräyskokoelma, osat F1, F2 ja G1). Rakentamismääräysko-

koelman määräykset koskevat uudisrakentamista ja ovat suunnittelua ja rakennusvalvontaa velvoittavia. Määräysten lisäksi rakentamismääräyskokoelmassa on esteetöntä rakentamista opastavia ohjeita. Ohjeet mahdollistavat määräyksiä laadukkaamman uudisrakentamisen ja monien käyttäjien (vanhukset, vammaiset, lapsiperheet) toiminnan helpottumisen. Esteettömän rakentamisen ohjaus pyrkii näkemään esteettömän rakentamisen tavanomaisena toimintana, eikä vain tiettyjä erityisryhmiä palvelevana. Rakennuksen suunnittelu esteettömäksi on taloudellista ja tukee kestävästä kehitystä ja vähentää korjausrakentamistarvetta. (Ympäristöministeriön Suomen rakentamismääräys -koelma, osa F1 sekä Määräykset ja ohjeet esteettömästä rakentamisesta, 2005).

Kuntien rakennusvalvonta seuraa ja päättää, toteutuvatko rakennuksen suunnittelussa esteetöntä rakentamista koskevat määräykset. Koska rakentamismääräysten ohjeosat esteettömästä rakentamisesta eivät ole määräyksiä, ei niiden toteutumista aina vaadita tai nähdä edes tarpeellisena tarkastella. Rakennuttaja ei välttämättä näe esteettömyyttä tavoiteltavana tai rakennuksen arvoa parantavana asiana.

Uudisrakentamisen suunnittelussa helpoimmin havaittavia esteitä ovat liikkumisesteet. Kuulemisen ja näkemisen esteet ovat myös tärkeitä fyysisessä ympäristössä, jotta tilassa voi toimia ja kommunikoida joustavasti. Eri elämäntilanteissa jokainen voi törmätä tilan esteettömyyteen vaikkapa lastenvaunuja työntäessään. Esteettömyys on liikkumisen ja toimimisen helppoutta ja turvallisuutta kaikille, ja osalle meistä se on välttämätöntä toimivan arjen kannalta.

Kirjoittaja on Turun ammattikorkeakoulun toimintaterapian lehtori.

LÄHTEET

Fänge, A. (2004). Strategies for evaluation of housing adaptations. Accessibility, Usability and ADL Dependence. Doctoral dissertation. Lund University, Sweden. Division of Occupational therapy.

Iwarsson, S & Slaug, B (2001). Housing Enabler. An instrument for assessing and analyzing Accessibility Problems in Housing. Nävlinge & Staffanstorp: Veten & Skapen HB; Slaug Data Management AB.

Fänge A. (2002). Usability in my home. Manual: Department of Clinical Neuroscience, Occupational Therapy Division. Lund University.

Suomen rakentamismääräyskokoelma F1. Esteetön rakennus. Määräykset ja ohjeet 2005. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto.

Suomen rakentamismääräyskokoelma F2. Rakennusten käyttöturvallisuus. Määräykset ja ohjeet 2005. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto.

Suomen rakentamismääräyskokoelma G1. Asuntosuunnittelu. Määräykset ja ohjeet 2005. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto.

Tarttis päästä. Turun esteettömyysohjelma 2005-2012 Turun liikkumisesteettömyysohjelmaa valmisteleavan koordinaatiotyöryhmän esitys.

Rakennetun ympäristön esteettömyyskartointu (2009). Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliitto.

Esteetön rakennus ja ympäristö (2007). Suunnitteluopas: Rakennustieto Oy. Helsinki.

ESTEISTÄ TOIMINTAAN – ASUNNONMUUTOSTYÖPROSESSI

YHTEISTYÖ ASUNNONMUUTOSTYÖSSÄ
KUNTOUTUSOHJAAJAN JA ASIAKKAAN KOKEMANA

Pirjo Lähteenmäki

KUNTOUTUSOHJAAJA

Kuntoutusohjauksen tavoitteena on tukea asiakkaan ja hänen läheistensä selviytymistä arvioimalla tilannetta eri näkökulmista. Kuntoutusohjaustoimenpitein vähennetään tai poistetaan asiakkaan itsenäistä selviytymistä haittaavia lähiympäristötekijöitä. Kuntoutusohjaaja tuo esiin selviytymistä edistäviä toimenpiteitä sekä sovittaa yhteen palveluja asiakkaan arkielämän sujuvuuden turvaamiseksi.

Kuntoutusohjaaja arvioi yhteistyössä asiakkaan ja läheisten kanssa kodin soveltuvuutta ja esteettömyyttä itsenäiseen toimintaan. Asiakkaan ohjaaminen selviytymistä tukevien ratkaisujen löytämiseksi palvelujen suunnittelussa, niihin hakeutumisessa ja niiden käytössä tuovat sisältöä kuntoutusohjausprosessiin. Kuntoutusohjaaja järjestää tarpeen mukaan eri alojen työntekijöiden kanssa yhteistyössä pidettäviä kokouksia ja arviointitilaisuuksia, joiden perusteella tarvittava asunnonmuutostyöprosessi käynnistyy.

Kuntoutusohjauksen tavoitteena on tähdätä ympäristön esteettömyyteen vaikuttaviin toimenpiteisiin, jotka auttavat asiakasta omatoimiseen ja itsenäiseen elämään hänen omassa elinympäristössään sekä vaikuttavat ympäristön esteettömyyteen.

ASIAKAS

Tässä tapauksessa asiakkaana on liikuntavammainen nuori nainen, joka asunnonmuutostyöprosessin alkaessa odotti perheen ensimmäistä lasta. Asiakas toimii omatoimisesti pyörätuolista käsin, mikäli ympäristö on hänen liikunta- ja toimintakykynsä huomioiva. Asiakkaan alaraajoissa eikä -vartalossa ole aktiivista liikettä. Yläraajat ovat voimakkaat. Istumatasapaino ei mahdollista kallistusta sivulle tai eteen ilman yläraajaan tukeutumista.

Asiakas oli valinnut uuden yksikerroksisen omalla pihalla varustetun kotinsa miehensä kanssa koettuaan sen soveltuvan muutamien muutostöin hyvin tulevalle kolmihenkiselle perheelle. Asunnonmuutostyön tavoitteeksi asiakas ilmaisi mahdollisuuden asua ja elää täysipainoista elämää ilman asunnon nykyisiä fyysisiä esteitä. Muuton yhteydessä myös asiakkaan kotikunta vaihtui.

TARPEEN HAVAITSEMINEN JA PALVELUUN HAKEUTUMINEN

Ostettuaan asunnon asiakas asioi silloisen kotikuntansa vammaispalvelun sosiaalityöntekijän kanssa, jonka toimesta asennettiin uuden kodin sisäänkäynnin muutamisiin portaisiin välttämätön luiska- ja porraskorjaus. Työn suoritus ennestä kotikunnasta käsin kesti kolme viikkoa, jolloin asiakas jo asui miehensä kanssa uudessa kodissaan. Luiskan puuttuminen aiheutti runsaasti järjestelyjä, jotta asiakas sai sovitetuksi omat työaikansa siten, että mies oli aamuisin ja iltaisin avustamassa silloisissa portaissa. Asiakas liikkui omalla autolla työmatkansa tarvitien työmatkoillaan apua vain oman kodin ulkoportaissa.

Asiakas oli samanaikaisesti yhteydessä uuden kotikuntansa vammaispalveluun, josta sosiaalityöntekijä teki kartoittavan kotikäynnin. Vammaispalvelun sosiaalityöntekijä oli yhteydessä kuntoutusohjaajaan havaittuaan tarvittavat muutostyöt odotettua laajemmiksi. Yhteinen kotikäynti saatiin sovitetuksi kuukauden päähän, jolloin tavoitteena oli saada koolle asiakas, vammaispalvelun sosiaalityöntekijä, kunnan teknisen viraston edustaja ja kuntoutusohjaaja. Asiakas suoritti kodin askareita jakamalla kodinhoitovastuuta enemmän miehensä kanssa, sillä esimerkiksi asiakkaan ulottuvuudet eivät riittäneet hänen toivomaansa itsenäiseen toimintaan.

TARPEEN ARVIOINTI ASIAKKAAN KOTONA

Kotikäynti toteutui lopulta yhteistyössä asiakkaan ja hänen miehensä kanssa. Sosiaalityöntekijä estyi tulemasta kotikäynnille. Kunnan teknisestä virastosta tarkastusinsinööri tutustui kohteeseen yksin aikaisemmin samana päivänä. Hänelle ei asiakkaan kanssa yksin kohdetta arvioidessaan hahmottunut asiakkaan tarpeet eivätkä kaikki tulevan muutostyön kohteet. Hänellä ei ollut vielä käytettävissä kuntoutusohjaajan laatimaa kokonaiskartoitusta muutostöiden laajuudesta.

Elinympäristössä selviytymistä tukevat toimenpiteet ja palvelut

Kuntoutusohjaajan arvioitua asiakkaan toimintaa kotona muutostyökohteiksi havaittiin keittiö molempien työskentelyseinämien ja kodinkoneiden osalta, terassitaso ja kulku terassille olohuoneesta, vaatehuone, kodinhoituhuoneen kaapistot, kynnykset huoneiden väliltä sekä WC-pesutilassa oleva lavuaari. Taloon liittyvä ulkovarasto jätettiin arvioimatta arviointitilanteessa pihan ollessa paksun lumikerroksen peitossa.

Asunnonmuutostöiden laajuuden vuoksi ja teknisten ratkaisujen toteuttamismahdollisuuksien jäätyä kotikäynnillä epäselviksi, suositeltiin uutta kotikäyntiaikaa. Tällöin paikalla olisivat vammaispalvelun sosiaalityöntekijä, kunnan tekninen vastuuhenkilö sekä mahdollisena muutostöiden suorittajana talon rakentaja kahden vuoden takaa. Kunnan teknisen vastuuhenkilön laatima kustannusarvio muutostöiden kohteista oli varsin suppea, sillä yksin työskennellessään hän ei ollut saanut riittäviä taustatietoja kustannusarvionsa tueksi. Kuntoutusohjaaja kirjasi suositeltavat muutostyöt alustavine ratkaisuehdotuksineen tiedoksi kuntaan ja käytettäväksi pohjana tuleville keskusteluille ja lopullisille suosituksille, joista suunniteltiin laadittavaksi seuraavan kotikäynnin jälkeen erillinen kuntoutusohjaajan asunnonmuutostyölausunto.

YHTEISTYÖ KUNNAN JA RAKENNUSALAN ASIAANTUNTIJOIDEN KANSSA

Kotikäynti toteutettiin heti paikalle varattujen työntekijöiden aikataulujen antaessa siihen mahdollisuuden. Aikaa kotikäyntien välille jäi kuitenkin tasan kuukausi. Paikalla olivat asiakas miehensä kanssa, vammaispalvelun sosiaali-

työntekijä, urakoitsija ja kuntoutusohjaaja. Talon rakentanut taho oli ilmoittanut, ettei ole kiinnostunut muutostöiden suorittamisesta, joten mahdollisena palveluntuottajana paikalle oli saatu kohteeseen ensi kertaa tutustuva urakoitsija.

Kunnan tekninen vastuuhenkilö ei pyynnöstä huolimatta saapunut paikalle. Hän ilmoitti kotikäyntinsä toteutuneen aikaisemmin ja tehneensä tuolloin riittävän teknisen arvion, johon peilaten hän tulisi arvioimaan urakoitsijan myöhemmin toimittaman kustannusarvion. Paikalla olleet työryhmän jäsenet kävivät yhteistyössä kuukautta aikaisemmin laaditun ja yhteistyötahoille etukäteen toimitetun alustavan asunnonmuutostyösuosituskokonaisuuden, joka perustui kuntoutusohjaajan ja asiakkaan laatimiin ratkaisuehdotuksiin.

LAUSUNTO, KUSTANNUSARVIO JA ASIAKKAAN HAKEMUS VAMMAISPALVELUUN

Kuntoutusohjaaja laati kotikäynnin ja yhteisen palaverin pohjalta erillisen asunnonmuutostyösuosituksen, joka toimitettiin vammaispalveluun päätöksentekoa varten. Urakoitsijoille laadittiin erillinen asunnonmuutostyösuositus, jotta kustannusarvion laadinta voitiin suorittaa kuntoutusohjaajan suositusta vastaavasti esimerkiksi huone- tai kohdekohtaisesti. Kunnan taholta kustannusarvio suositeltiin laadittavaksi kohteet eriteltyinä. Paikalla ollut urakoitsija lupasi laatia kustannusarvion lähiviikkoina. Asiakkaan hakemus asunnonmuutostöistä oli vammaispalvelussa jo aikaisemmin laadittuun palvelusuunnitelmaan liittyen.

Seuraava kuntoutusohjaajan kotikäynnin arvioitiin olevan tarpeen erikseen sovittavasti asiakkaan tai yhteistyötahojen aloitteesta. Paikallinen yhteistyö asiakkaan, urakoitsijoiden, kunnan vammaispalvelun ja teknisen toimen vastuuhenkilön osalta jatkui.

SEURANTA

Erillisiä yhteydenottoja kuntoutusohjaajalle ei kuulunut, joten kuntoutusohjaaja oletti asunnonmuutostöiden valmistuneen paikallisen yhteistyön tuloksena kotikäynnin yhteydessä sovitusti. Kuntoutusohjaaja antoi asiakkaalle

kontrollikotikäyntiajan neljä kuukautta edellisen yhteistyössä toteutuneen kotikäynnin jälkeen. Annettu aika peruuntui asiakkaan taholta. Kotikäynti toteutui tästä vasta kahden kuukauden päästä, jolloin tuli täyteen puoli vuotta kuntoutusohjaajan ja asiakkaan ensimmäisestä tapaamisesta.

Kuntoutusohjaajan kontrollikotikäynnin tavoitteena oli tutustua toteutuneisiin asunnonmuutostöihin. Kotikäynnillä todettiin kaiken olevan ennallaan alkuperäisen puolen vuoden takaisen tilanteen mukaisesti. Asunnonmuutostyösuunnitelmat näyttivät pysähtyneen kustannusarvioiden pyyntöihin. Ensimmäinen yhteisellä kotikäynnillä ollut urakoitsija ei toimittanut koskaan kustannusarviotaan lupauksistaan huolimatta. Seuraavan asiakkaan hankkiman urakoitsijan kustannusarvio todettiin vammaispalvelussa ja teknisessä vi-rastossa liian kalliiksi. Lisäksi urakoitsija ei ollut arvioinut kohteiden muutoksia erikseen hinnoiteltuna pyynnöstä huolimatta. Kunnan taholta asiakasta oli pyydetty asioimaan edelleen uusien urakoitsijoiden kanssa.

Oltiin siis tilanteessa, jossa asiakas ei tiennyt ketä kutsuisi seuraavaksi arviomaan asunnonmuutostöiden kustannuksia ja toteuttamismahdollisuuksia. Kunnan taholta asiakas ei saanut neuvoja, eikä hän uudelle paikkakunnalle muutettuaan pystynyt hyödyntämään sosiaalista verkostoakaan tilanteen ratkaisemiseksi. Asiakas toimi kodissaan rajoitetuin mahdollisuuksin. Perhe oli li-sääntynyt ja ajatuksissa oli muutakin kuin urakoitsijoiden perään soittaminen.

Kontrollikotikäynnillä asiakkaalle toimitettiin kuntoutusohjaajan toimesta vielä kuuden paikallisen urakoitsijan yhteystiedot, joista kuntoutusohjaaja va-rasi yhden urakoitsijan tulemaan paikan päälle. Asiakas varautui ottamaan yhteyttä muihin urakoitsijoihin. Muutostöiden pohjana oli edelleen kuntoutus-ohjaajan puoli vuotta aikaisemmin laatima asunnonmuutostyölausunto.

SEURANTAAN LIITTYVÄT TOIMENPITEET

Ongelmaksi keittiön muutostöiden osalta ilmeni kodinkoneiden mallien so-veltumattomuus joko leveydeltään tai korkeudeltaan asiakkaan keittiötoivei-siin. Kuntoutusohjaaja konsultoi neuvontakeskus Kunnonkotia asiakkaan tu-levaan keittiöön soveltuvista kodinkonevaihtoehdoista ja saadut tiedot toimi-tettiin asiakkaalle. Asiakkaan ja hänen miehensä tehtäväksi jäi päättää tarkem-min, mitkä kodinkonevaihtoehdot he valitsevat. Sen myötä he hyväksyivät myös mm. työpöytäsojen korkeudet.

Kuntoutusohjaajan lisälausunnossa ja yhteydenotossa vammaispalveluun suositeltiin päätöksenteossa huomioitavaksi mahdollisuutta muutostöiden jakamiseen siten, että keittiöosuus käsitellään erikseen muista kodin muutoksista. Tällöin muutokset voisi tehdä nopeammassa aikataulussa esimerkiksi WC:n lavuaarin vaihdon, kynnysten ja vaatehuoneen sekä kodinhoitohuoneen osalta.

Kuntoutusohjaaja tapasi asiakkaan jälleen kahden kuukauden kuluttua, jolloin asiakas kertoi muutostöiden kustannusarvioiden laadinnan ja käsittelyn tulleen jaetuksi kahteen erilliseen osaan, ja laajempi osuus keittiötä koskien otettaisiin käsittelyyn vasta muiden asunnonmuutostöiden valmistuttua. Asiakas kertoi ensimmäiseksi tehtävien muutostöiden osalta saavansa kustannusarvion, jonka hinta-laatusuhde oli todennäköisesti hyväksyttävä. Siten vammaispalvelun sosiaalityöntekijä oli tekemässä myönteistä asunnonmuutostyöpäätöstä ja konkreettiset työt saattoivat alkaa.

ASUNNONMUUTOSTYÖPROSESSIN KEHITTÄMINEN

Asunnonmuutostyöt saattavat kokemusten mukaan viivästyä huomattavasti, että palvelut eivät enää toteudu asiakkaan kokonaistilannetta tukien. Asunnonmuutostöiden eri osioiden käsittelylle ei yleensä laadita tarvittavia aikatauluja eikä seuranta-aikarajoja, mikä aiheuttaa koko prosessin venymisen hallitsemattomasti. Kyseessä ollut asunnonmuutostyöprosessi ei ole viivytyksien osalta ainutlaatuinen.

Teknisen viraston asiantuntijan osuuden suositellaan olevan selkeästi ohjaavampi myös tilanteessa, jossa kunta ostaa palvelut ulkopuolisilta urakoitsijoilta. Asiakkaan olisi hyvä saada tietoa mahdollisista suositeltavista urakoitsijoista, mikäli asiakkaalla ei ole arviointivaiheessa jo tiedossa vastuullista palveluntuottajaa muutostyön toteuttajaksi. Kunnan teknisessä virastossa voitaisiin kehittää urakoitsijoille toimitettavaksi yleinen ohje, josta selviää kuntatason vaatimukset teknisen toteutuksen selvitystarpeista ja kustannusarvion sisältötarpeet. Tarjousten toimitusajankohdan kertominen on myös suositeltavaa. Näin kustannusarvioiden toimitusten viivytyksiltä vältyttäisiin. Tarjousten vastaanottaja on sovittava, jotta asiakkaan ei tarvitse olla epä tietoinen siitä, kenelle tarjous on mennyt ja pitääkö hänen kysyä tarjouksen perään. Laajan tai useita yksittäisiä kohteita käsittävän asunnonmuutostyön ollessa kysymyksessä on suositeltavaa sopia kohteeseen vastaava mestari, joka vastaa teknisen toteutuksen onnistumisesta kokonaisvaltaisesti. Maksajatahosta riippumatta

on taattava asiakkaalle tasavertainen kohtelu. Käytännössä on havaittu vakuutusyhtiöiden kustantamien muutostyökohteiden kiinnostavan urakoitsijoita enemmän kuin vammaispalvelun toteuttamien ja kustantamien kohteiden.

Urakoitsijat, jotka haluavat tehdä haasteellisia yksilöllisesti toimintakykyä huomioivia asunnonmuutostöitä ja kehittää asiantuntijuutta liikunta- ja toimimises-teisten asiakkaiden kyseisten töiden suorittamiseksi voisivat ilmoittautua jatkossa neuvontakeskus Kunnonkodin ylläpitämään asunnonmuutostyöurakoitsijoiden luetteloon. Urakoitsijan, joka ei lähde mukaan asunnonmuutostyöprojektiin alustavan tutustumisen jälkeen suositellaan viipymättä ilmoittavan peruutuk-sensa erikseen aikaisemmin sovitulle yhteistyötaholle ajanhukan välttämiseksi.

Vammaispalvelun sosiaalityöntekijä paikallisena yhteistyötahona on tärkeässä asemassa. Hänellä on mahdollisuus aistia lähietäisyydeltä asiakkaan elämänti-lannetta ja voimavaroja eri laajuisten asunnonmuutostyöprosessien edetessä.

Kuntoutusohjaajan osalta työn jatkumo aikatauluseurantoinen suositellaan olevan selkeästi sovittuna. Huomioitavaa on kulloisenkin asiakkaan yksilöllinen tilanne ja sen peilaaminen jatkotoimenpiteisiin. Sovitun seurannan myö-tä estetään prosessin hidastuminen tai pahimmassa tapauksessa pysähtyminen ratkaisemattomien asiantuntijapalveluita vaativien ongelmatilanteiden takia. Yksilölliset tarpeet on huomioitava koko asunnonmuutostyöprosessin aikana.

Tiedotus eri osapuolten välillä asunnonmuutostyön toteutumisen ja mahdol-listen ongelmien osalta pitää kulkea erikseen sovitun käytännön mukaisesti. Tällöin tarpeen mukaan kyseessä oleva työntekijä tai asiantuntija tarttuu toi-menpiteisiin niin, että asioiden käsittely toteutuu.

Asiakkaalla on oma vastuunsa asunnonmuutostyöprosessissa, joka vaatii lukui-sia päätöksiä eri vaihtoehtojen välillä ja järjestelyjä arkeen niin, että asunnon-muutostyöt pääsevät etenemään. Toisaalta huomioitavaa on asiakkaan tuen tarve, ettei asiakkaan tarvitse tuskastua epäonnisiin neuvotteluihin urakoitsi-joiden kanssa. Asiakkaalla ja hänen läheisillään on muutakin ajateltavaa arjessa selviytyäkseen kuin asunnonmuutostöiden toteuttaminen, vaikka toteutumat-tomuus on useasti läsnä jokapäiväisinä toiminnan ongelmina. Lähes esteettö-mänä hankittu koti voi käytännössä paljastua esteellisemmäksi kuin asiakas alun perin osasi olettaa.

Kirjoittaja on TYKS kuntoutuslinikalla toimiva kuntoutusohjaaja.

TYTYTYVÄISYYS ASUNNONMUUTOSTÖIDEN PALVELUPROSESSIIN

Juha Kaukinen, Päivi Kujala & Hanna-Maija Rosenberg

Asunnon muutostöillä pyritään mahdollistamaan vammaisen henkilön asuminen omassa kodissaan. Vammaispalvelulain uudistus syyskuussa 2009 korostaa asiakkaan yksilöllisen avuntarpeen huomioimista. Toteutuuko tämä? Ovatko asiakkaat tyytyväisiä?

Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksen (2003, 3–45) mukaan asuminen ymmärretään elämän yhdeksi perusasiaksi. Tämän toteumista ohjaa vammaispalveluasetus, jonka mukaan kunnan tulee ehkäistä ja poistaa vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia rajoittavia esteitä ja haittoja siten, että he voivat toimia yhteiskunnan jäseninä tasavertaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa ympäristön esteiden ja rajoitusten vähentämistä sekä toimintaa mahdollistavien tekijöiden lisäämistä. Vammaispalvelulain uudistus 1.9.2009 korostaa vammaisen asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa siihen, millaisia palveluja ja tukitoimia hänelle järjestetään, jotta ne parhaiten edistävät hänen itsemääräämisoikeutensa toteutumista.

Asunnon muutostöillä pyritään mahdollistamaan vammaisen henkilön asuminen omassa kodissaan. Muutostyöt ja korjaukset tulisi arvioida yhdessä käyttäjän kanssa. Ne tulisi toteuttaa suunnitelmallisesti perustuen asiakkaan yksilölliseen tarpeeseen ja toimintakykyyn kohdistuen henkilön vakituiseseen asuntoon. Toisaalta vammaispalvelulaki ohjaa työntekijöitä pitäytymään vain omatoimisuutta tukevissa, välttämättömissä muutostöissä, joiden kustannukset ovat kohtuulliset. Turun kaupungissa vammaispalvelulain mukaisiin asunnon muutostöihin käytettiin vain 125 000 € vuonna 2010.

ASUNNON MUUTOSTYÖPROSESSI

Asunnon muutostyöprosessi on monen eri ammattiryhmän muodostama monivaiheinen kokonaisuus, jossa asiakkaan ääni saattaa kadota tai unohtua byrokratian koukeroihin. Arkityössä asiakkailta ja palveluprosessin työntekijöiltä tulee palautetta prosessin pitkittymisestä ja joustamattomuudesta. Asiakkaan toiveet ja odotukset eivät välttämättä aina toteudu lain määrittämien raamien vuoksi. Käytännön kokemukset ja kentältä saadut asiakaskommentit ovat herättäneet kysymyksiä palveluprosessin toimivuudesta. Turun ammattikorkeakoulun aikuiskoulutukseen liittyvässä opinnäytetyössä selvitettiin ovatko asiakkaat tyytyväisiä asunnon muutostöihin liittyvään palveluprosessiin Turun sosiaali- ja terveystoimessa.

Vammaispalvelulain uudistuksen mukaan palvelujen ja tukitoimien selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asiakkaan yhteydenotosta. Päätös tukitoimesta on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun asiakas on esittänyt palvelua koskevan hakemuksen. Usein on kuitenkin tullut esiin, että asiakkaan oma hakemus tukitoimesta on jäänyt tekemättä.

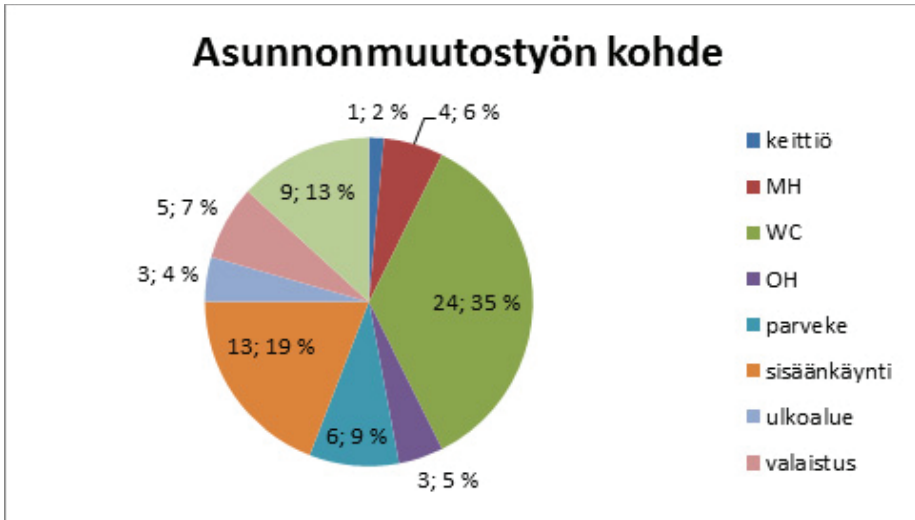
Vammaispalvelun sosiaalityön yhteisen toimintakäytännön mukaan (2004–2006, 13, 17) asiakkuus alkaa vammaisen henkilön otettua yhteyttä vammaispalvelun sosiaalityöntekijään. Yhteydenoton taustalla on asiakkaan vamman tai sairauden aiheuttama ongelma arkielämässä. Tämän ongelman pitää konkretisoitua asiakkaan hakemuksessa. Asian käsittely jatkuu sosiaalityöntekijän selvittelyillä ja palvelutarpeen arvioinnilla. Selvittelyssä pyritään yksilöllisyyteen kotikäynnin avulla ja terveydenhuoltoalan asiantuntijalausuntoja apuna käyttäen. Yhteistyötä tehdään tarpeen mukaan myös muiden kunnallisten tahojen kanssa. Saatua tietoa hyödynnetään tehtäessä palvelusuunnitelmaa ja päätettäessä toimenpiteistä. Toimenpiteet kohdistuvat vammaispalvelulain mukaisiin asunnon muutostöihin, joista asiakas saa päätöksen muutoshakuohjeineen. Arviointia ja seuranta tulisi tapahtua koko vammaispalveluprosessin ajan, menetelminä mm. asiakaspalautteen kerääminen tai palvelusuunnitelman tarkistus. Asiakkaan tulee tietää myös, miten hänen antamansa palaute on käsitelty ja miten palaute on vaikuttanut toimintaan (Sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallinta 2000-luvulle, 13). Todellisuudessa prosessin seuranta jää toteutumatta eli asiakkaan tyytyväisyyttä asiakaspalautteella ei mitata.

TYYPILLISIN ASIAKAS ON KERROSTALOSSA ASUVA NAINEN

Tutkimuksessa selvitettiin Turun sosiaali- ja terveystoimen vammaispalveluasiakkaiden tyytyväisyyttä vuonna 2010 myönnettyihin asunnon muutostöihin. Yhtenä tutkimusongelmana oli, miten tyytyväisiä asiakkaat ovat asunnon muutostyön palveluprosessiin.

Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella, joka lähetettiin 70 asiakkaalle, joista 40 vastasi kyselyyn. Tutkimusjoukko (n=40) koostui Turun sosiaali- ja terveystoimen vammaispalvelun asiakkaista, joille oli tehty myönteinen asunnon muutostyöpäätös vuonna 2010. Näiden asunnonmuutostöiden kustannukset olivat yksi prosentti vammaispalvelun budjetista.

Tutkimusjoukon ikäjakauma oli 4–84 -vuotta. Heistä naisia oli n. 60 % ja miehiä n. 40 %. Vastanneista yksinasuvia oli n. 40 % ja omatoimisia oli noin kolmannes. Lähes puolet vastaajista asui kerrostalossa, kolmannes omakotitalossa ja viidennes vastaajista rivitalossa. Tyypillisimmät asunnon muutostyökohteet olivat WC- ja pesutilat sekä asunnon sisäänkäynti.

KUVA 1. Asunnonmuutostyön kohde.

Vastaajat olivat yleisesti tyytyväisiä asunnon muutostyön palveluprosessiin kokonaisuudessaan keskiarvon ollessa 3,9 (asteikolla 1–5). Vastaajista naiset (ka 4,2) olivat tyytyväisempiä kuin miehet (ka 3,5). Ikäluokittain tyytyväisimpiä olivat 21–40-vuotiaat (ka 4,5) ja tyytymättömmimpiä olivat alle 20-vuotiaat (ka 3,0). Vanhempien kanssa asuvien lapsiasiakkaiden osalta keskiarvo laski 2,5:een.

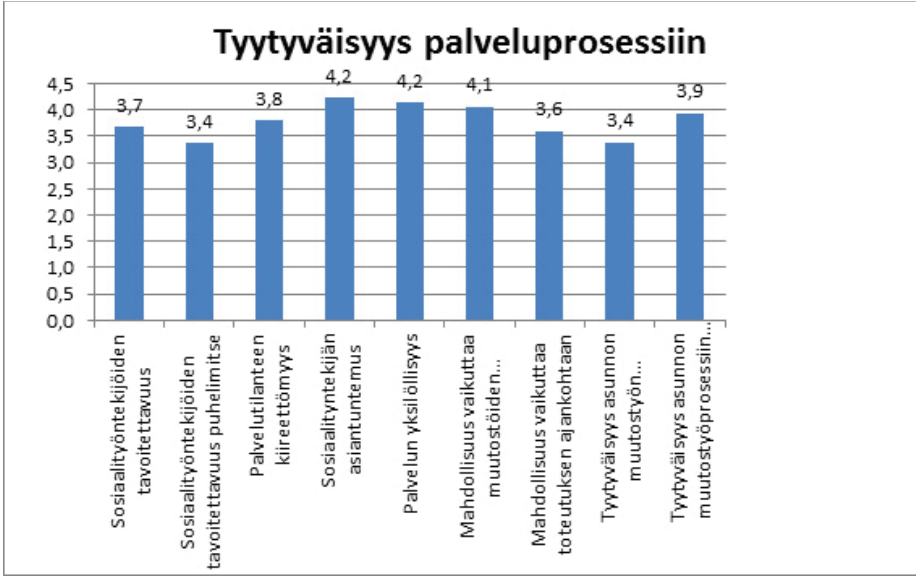
SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASIAANTUNTEMUS LISÄÄ TYTYVÄISYYTTÄ

Tyytyväisyys sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuuteen oli hyvä. Lähes puolet asiakkaista otti yhteyttä vammaispalveluun puhelimitse. Tavoitettavuuteen puhelimitse ei oltu niin tyytyväisiä kuin yleiseen tavoitettavuuteen. Vanhempi ikäluokka oli selvästi tyytyväisempää, mikä selittyy mahdollisesti sillä, että työssäkäyvien on vaikeampi soittaa työaikana. Iäkkäämmillä vastaajilla on paremmat mahdollisuudet soittaa ja jonottaa varsinaisena puhelinaikana.

Sosiaalityöntekijän asiantuntemuksella oli selvä vaikutus asiakkaan tyytyväisyyteen. Asunnon muutostyöasiakkaan kokemus palvelun yksilöllisyydestä lisäsi tyytyväisyyttä edelleen, samoin kuin mahdollisuus vaikuttaa muutostyön suunnitteluun. Asunnon muutostyöprosessin kokonaiskeston venyminen heikensi tyytyväisyyttä eivätkä asiakkaat kokeneet pystyvänsä vaikuttamaan riittävästi muutostyön aikatauluun.

Asiakkaat olivat tyytyväisiä palveluprosessiin kokonaisuudessaan. Tätä tukee myös asiakaspalautte käytännön työkentältä: vammaispalvelun asiakkaat ovat tyytyväisiä päästessään asunnon muutostyöpalvelujen piiriin. Palveluprosessin pitkittyminen laski asiakkaiden tyytyväisyyttä, mikä näkyi myös vastausten keskiarvoista (ks. taulukko 1) sekä yksittäisten vastaajien sanallisista kommentista: ”Prosessin ensikontaktista varsinaiseen työn aloitukseen kesti melkein 9 kk. Se aika oli vaikea, tietoa sai (jos sai) vain uudestaan ja uudestaan kysymällä. Varsinainen remontti meni joutuisasti ja eteni hyvin alusta loppuun saakka”. Toinen vastaaja oli sitä mieltä että ”kaikki jätettiin kesken.”

TAULUKKO 1. Tyytyväisyys asunnonmuutostöiden palveluprosessiin asteikolla 1–5.

ASIAKKAALLE VALINNANVAPAUTTA JA ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA

Palveluprosessi muodostuu monen eri asiantuntijatahon yhteistyöstä. Aikataulujen yhteensovittaminen on haasteellista, mistä seuraa kunnallista byrokratiaa sisältäen erilaisten lupien, anomusten ja suositusten laatimista ja kierrättämistä. Tämä sekä käytettävissä olevat henkilöstöresurssit vaikuttavat asioiden etenemiseen ja prosessin pituuteen. Koska palveluprosessissa on monta eri osalueta, lyhentäisi niiden saumattomampi yhteistyö asunnon muutostyöprosessin kokonaiskestoja ja parantaisi asiakastyytyväisyyttä.

Vuoden 2010 sosiaalihuoltolain uudistuksen keskeiset periaatteet (valinnanvapaus, ihmislähtöisyys ja osallisuuden turvaaminen) toteutuvat Helsingissä mm. palvelusetelijärjestelmällä. Asunnon muutostöissä yksi mahdollisuus olisi käyttää palveluseleitä muutostyön toteuttajan valinnassa. Tällöin asiakkaan valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus lisääntyvät. Mahdollisesti myös muutostyön kesto lyhenee ja asiakkaan vaikutusmahdollisuus toteutuksen ajankohtaan paranee. Kuten taulukosta 1 ilmenee, näissä kohdissa tyytyväisyyttä tulisi pyrkiä parantamaan.

Palveluiden joustavuus ja osittainenkin sovittaminen asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin lisää tutkimusten mukaan asiakkaiden positiivista tunnetta palveluiden hyödyllisyydestä. Koska puhelinaika on merkittävin yhteydenottotapa (n. 50 %), tulisi tätä palvelumuotoa lisätä ja kehittää. Vaihtoehtoina voisivat olla jo terveydenhuollon puolella käytössä oleva takaisinsoittojärjestelmä, sosiaalityöntekijöiden pidemmät puhelinajat tai vaihtoehtoinen soittoaika iltapäivällä. Nykyaikana voisi kehittää myös soittoaikojen nettivarausjärjestelmää. Lisäksi ammattilaisille ja muille yhteistyötahoille pitäisi olla oma erillinen puhelinaika, jolloin asiakkaiden läpipääseminen varsinaisena soittoaikana paranisi.

Kirjoittajat ovat toiminta- ja fysioterapeutteja, jotka täydentävät aiempaa tutkintoaan amk-tutkinnoksi. Kirjoittajien opinnäytetyö on luettavissa osoitteessa www.kunnonkoti.turkuamk.fi.

ESTEETTÖMÄSTI KEITTIÖSSÄ

Tiina Hämäläinen

Keittiö on useimmille kodin sydän. Siellä vietetään aikaa perheen ja ystävien kanssa, jaetaan ilot ja surut. Kyky toimia omassa keittiössä antaa elämänhallinnan tunnetta parhaimmillaan. Esteetön keittiö on helppokäyttöinen ja turvallinen meille kaikille. Toimintakyky omassa keittiössä on kuitenkin elämän aikana muuttuva asia. Elämänkaaren aikana tapahtuvat toimintakyvyn muutokset voivat aiheutua normaalin ikääntymisen lisäksi erilaisista sairauksista tai onnettomuuksista.

Asunnossa tapahtuvat muutostyöt ovat vanhusten, vammaisten ja vajaakuntoisten kannalta yhtä tärkeitä kuin sairauksien hoito, huolenpito ja kuntoutus. Toimintakyvyn heikkeneminen voidaan yleensä ensimmäiseksi havaita päivittäisissä toiminnoissa kuten ruuan valmistuksessa. Keittiöaskareista selviäminen on osaltaan edellytys itsenäiseen asumiseen. Keittiön esteettömäksi muuttamista tarkastelevassa tutkimuksessa tarkoituksena oli selvittää prosessin toteutumista asiakkaan näkökulmasta. Seuraavassa käytännön kokemuksia viideltä muutostyön teettäneeltä henkilöltä.

Artikkeli perustuu fysioterapian koulutusohjelmassa tehtyyn opinnäytetyöhön, jossa selvitettiin haastatteluilla ja kyselyillä millaista tietoa ja neuvontaa asiakas tarvitsee keittiön muutostöissä.

TOIMINTAKYKYÄ KEITTIÖÖN

Esteettömän keittiön suunnittelun tulee lähteä asiakkaan tarpeista ja toiveista tavoitteena hänen toimintakykynsä tukeminen ja parantaminen. Suunnittelun tavoite on optimoida keittiötä käyttävän henkilön toimintakyky. Asiakaslähtöisessä toteutuksessa ei voida käyttää patenttiratkaisuja, sillä käyttäjien tarpeet ja työstettävät tilat ovat erilaisia.

Tutkimukseen haastateltiin viittä erilaisia toimintakyvyn rajoitteita omaavaa henkilöä. Muutostyön tarpeen aiheuttajia heillä olivat liikkumisen ja ulottuvuuden ongelmien lisäksi erilaiset nivelten liikerajoitukset, voimattomuus sekä

tasapainon ja hahmottamisen sekä näkö- ja tuntoaistin häiriöt. Keittiössä toimimisen mahdollisuutta oli parannettu kalusteiden madaltamisella, moottoroiduilla alaslaskettavilla kaapeilla, vesipisteiden siirrolla, sopivalle korkeudelle sijoittuvalla kylmäkalusteilla ja uunilla erikoisvarusteineen. Lisäksi pistorasioita ja valokytкимиä oli siirretty helpommin saavutettavaksi.

Muutostöiden laajuuksissa oli eroja riippuen siitä, oliko kyseessä vuokra- tai omistusasunto. Myös muutostyön teettäjän omat mahdollisuudet osallistua kustannuksiin vaikuttivat toteutuneeseen muutostyöhön. Henkilökohtaiset näkemykset tarvittavista muutoskohteista myös vaihtelivat. Yksi haastatelluista ei halunnut moottoroituja kaapistoja, koska totesi karttavansa kaikkia sähköisiä juttuja ja kaappien liikkuminen myös askarrutti. Tämä kertoo osaltaan asiakaslähtöisen suunnittelun tärkeydestä. Suunnittelijan tulee huomioida myös asiakkaan mieltymykset, vaikka toimintakyvyn optimoiminen edellyttäisikin jotakin tiettyä ratkaisua.

ASIAKAS JÄÄ MUUTOSTYÖSSÄ ULKOPUOLISEKSI

Keittiön muutostyö koettiin isoksi projektiksi. Haastatellut kertoivat, että esteetöntä keittiötä tarvitseva joutuu useimmiten itse perehtymään oikeuksiinsa, velvollisuuksiinsa ja vastuisiin sekä valvomaan ja organisoimaan muutostyötä. Tietoa muutostyön kiemuroista saatiin yleensä parhaiten ns. puskaradiosta. Tietoa oli saatu myös kuntoutusjaksolla, mutta lainsäädäntöön ja valitusprosessiin haastatellut olivat tutustuneet omin päin. Koettiin, että yhteistyö ontui kaupungin omassa toiminnassa eri toimijoiden välillä. Kaupungin toimintaterapeutti oli saattanut antaa omat suosituksensa tarvittavista muutostöistä, mutta sosiaalitoimi saattoi evätä osan niistä edes tapaamatta asiakasta. Näissä tapauksissa tarvittavat muutokset kuitenkin selvästi liittyivät vammaan tai sen aiheuttamaan toimintakyvyn muutokseen.

Ulkopuolisuuden tunne oli yleistä, vaikka asiakkaan tulisi olla muutostyötiimin jäsen. Tästä kertoi esimerkiksi se, että vuokra-asunnossa asuvan huoneistoon tultiin sisään yleisavaimella, eikä asukkaalle edes kerrottu syytä ennen kuin hän tätä kysyi. Muutostyön suunnitelman muutoksista saatettiin myös jättää tiedottamatta asiakkaalle.

Ne kodinkoneet, jotka kaupunki suostui edes osittain korvaamaan, tulikin ihan eri firmasta kuin mistä olin tarjouksia pyytännyt. Satuini kuulemaan asian sivulauseessa. Silti mun piti koordinoida koko remontin etenemistä.

Kaksi haastatelluista kertoi, että tiedonsaanti on ollut täysin riittämätöntä.

Koko homma on omalla vastuulla, jos menee pieleen, niin on oma syy.

Moniammatillisella yhteistyöllä asiakkaan, sosiaalitoimen tai vakuutusyhtiön, suunnittelijoiden ja työntoteuttajien kesken taattaisiin sujuva ja parhaiten asiakkaan tarpeita vastaava onnistunut muutostyö.

TARVE KOOTULLE OHJEISTUKSELLE

Haastatellut kokivat, että muutostyöstä oli vaikea löytää selkeää ja kattavaa tietoa. Tarjolla oleva tietoa on hajanaista, joten kaivattiin helpommin löydettävää ja selkeää, yhtenäistä ohjeistusta muutostyöprosessiin. Toiveena oli tiedon löytyminen tulevaisuudessa esimerkiksi valtakunnallisesta tietopankista. Toivottiin myös keittiön muutostyön parempaa sujuvuutta ja toimivaa asiakaslähtöistä yhteistyötä muutostyöhön osallistujien kesken. Tärkeää on myös, että muutostyön käytännön toteuttajat pitävät yhteyttä asiakkaaseen, jotta yksityiskohdatkin saadaan toimiviksi ja asiakkaan tarpeita vastaaviksi.

Tähän kun muutti niin oikeasti huomasi ett hei, mä voin itse tehdä kaikki ruuat. Aiemmin olen tehnyt itse tosi vähän, kun olen aina joutunut pyytämään apua tavaroiden hakemisessa ja mä vihaan sellaista käskyttämistä.

Omistusasuntoihin muutostyön teettäneet olivat tyytyväisiä keittiöidensä toimivuuteen ja ulkonäköön. He olivat itse maksaneet sellaiset muutokset ja materiaalit, jotka eivät kuuluneet korvattaviin muutostöihin. Kuinka monella vammaisella todellisuudessa on varaa tällaiseen? Vuokra-asuntoihin puolestaan tehdään yleensä vain hyvin suppeita muutostöitä, jotka eivät välttämättä täytä asiakkaan tarpeita. Muutostyöhön osallistuvien eri tahojen tehokkaammalla yhteistyöllä ja lisääntyvällä tietotaidolla voitaisiin tulevaisuudessa saada aikaiseksi paremmin asiakkaan toimintakykyä parantavia ratkaisuja keittiön muutostöissä.

Mä aion asua tässä pitkään, joten kyllä tämän pitää olla mulle sopiva ja toimiva.

Kirjoittaja on fysioterapian opiskelija, jonka opinnäytetyö on luettavissa osoitteessa www.kunnonkoti.turkuamk.fi.

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN ESTEETTÖMYYDEN ARVIOINTI

Niina Koskinen

Turun ammattikorkeakoulu esteettömän asumisen neuvontakeskus Kunnonkoti tarjoaa tulevaisuudessa palvelua, joka tähtää esteettömyyden arviointiin ja esteettömyyttä edistävien ratkaisujen suunnitteluun uudis- ja korjausrakentamiskohteissa. Palvelun lähtökohtana on käyttäjälähtöisten tilojen suunnittelu, jossa käyttäjän tarpeet tuodaan esille suunnittelun lähtökohdaksi. Saumaton ja sujuva yhteistyö eri toimijoiden kuten suunnittelijoiden, viranomaisten, muutostyön toteuttajien ja asiakkaan välillä on myös avainasia käyttäjää palvelevan lopputuloksen saavuttamisessa. Yhteistyön edistämiseksi on tärkeää yhteisen kielen löytäminen ammattikuntien välille ja yhteistyötä tukevien menetelmien kehittäminen.

Valmistuvista toimintaterapeuttipiskelijoista koostunut nelihenkkinen projektiryhmä sai syyskuussa toimeksiannon pilotointiprojektista liittyen rakennetun ympäristön esteettömyyteen. Projekti oli osa Esteettömän asumisen suunnittelupalvelut -projektia Lehti-/Hyrrä-osahankkeessa (2011).

Kunnonkodin palveluita tullaan tarjoamaan yksityisille henkilöille, yrityksille sekä julkiselle sektorille. Pilotointiprojektin oli tarkoitus palvella tätä kehitystyötä. Sillä saatiin käytännön tietoa menetelmistä ja yhteistyöstä sekä luotiin uusia menetelmiä työn tueksi. Projekti oli vain yksi pieni askel suuren muutoksen keskellä, mutta se loi uskoa siitä, että monialainen yhteistyö on mahdollista ja siihen tähtäävä kehitystyö kannattaa.

KOhteina MIIA MATILDA -KOTI JA TURUN PURSISEURAN RAVINTOLA

Piloitaviksi kohteiksi tulivat Lietoon valmistuva autistien käyttöön tarkoitettu Miia Matilda -koti ja Turun Pursiseuran Ravintolan muutostyö esteettömämmäksi Ruissalossa. Aluksi kartoitettiin asiakkaiden tarpeet. Molemmissa ta-

pauksissa asiakkaat olivat palveluiden tuottajia, jotka halusivat toimitilojensa palvelevan käyttäjiä esteettömämmin. Toimitilojen esteettömyys on palvelun laadun kannalta olennainen tekijä, joka lisää myös kiinteistön arvoa. Esteettömyys voi olla yksi kilpailuvaltti palvelun tarjoajalle.

Pilotointikohteet olivat hyvin erityyppisiä. Turun Pursiseuran Ravintola palvelee asiakkaitaan kesäravintolana ja vuokrattavana juhlatilana. Arkkitehdillä parhaillaan suunnitteluvaiheessa oleva Miia Matilda -koti tulee tarjoamaan tuettua ryhmäasumista autistisille nuorille. Näiden kohteiden avulla saatiin käytännöntietoa Kunnonkodin suunnittelupalvelukonseptin kehittämiseen esteettömyyskartoitusten sekä uudisrakennuksen esteettömyyden suunnittelun osalta. Palvelun kehittämisen kannalta olennaista oli selvittää palveluprosessia, yhteistyötä asiakkaiden kanssa ja menetelmien yleistä toimivuutta.

KÄYTTÄJIEN TARPEET SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHTANA

Esteettömän ympäristön suunnittelussa ensimmäinen ja lopputuloksen kannalta tärkein vaihe on käyttäjien tarpeiden selvittäminen. Varsinkin erityisryhmien kuten vanhusten ja vammaisten kohdalla käyttäjien yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen on erityisen tärkeää, sillä toimintakyky ja sen myötä myös tarpeet ovat hyvin vaihtelevia. Miia Matilda -kodissa esteettömyyden tarpeet lähtivät liikkeelle autististen henkilöiden erityistarpeista asuinympäristölle. Arkkitehdille koottiin tietoa autismista ja siihen liittyen rakennetussa ympäristössä huomioon otettavista tekijöistä. Autististen käyttäjien lisäksi oli tärkeää huomioida myös asuintiloissa rinnalla toimivan ryhmäkodin henkilökunnan tarpeet. Turun Pursiseuralla esteettömyyden tarve taas kumpusi ravintolan käyttäjien tarpeista. Käyttäjäkunta koostuu suurelta osin Turun Pursiseuran jäsenistä, joiden joukossa on myös vammaispurjehtijoita. Ravintolaa käyttävät kaikenikäiset ihmiset, joilla saattaa esiintyä erilaisia pysyviä tai väliaikaisia toiminnan rajoitteita.

Molemmissa kohteissa tehtävänä oli arvioida ympäristön esteettömyyttä käyttäjien tarpeisiin peilaten ja välittää tieto palveluntuottajien käyttöön. Työkaluja esteettömyyden arviointiin ja käyttäjien tarpeiden kartoittamiseen etsittiin toimintaterapian menetelmistä. Toimintaterapia tarjoaakin paljon hyviä välineitä, joilla voidaan selvittää ihmisen toimintakykyä ja näin saada tietoa käyttäjää palvelevan ympäristön perustaksi. Pilotointikohteissa ei päästy tekemään tarvearviota käyttäjien kanssa, joten tarveselvitys tehtiin

yleisellä tasolla. Tarveselvitystä tehtiin molemmissa kohteissa käymällä vasta-
vuoroista keskustelua palveluntuottajien kanssa sovituisissa tapaamisissa. Pursiseurassa haastateltiin myös yhtä vammaispurjehtijaa, jolla oli omakohtaista
kokemusta ravintolan tilojen käytöstä. Miia Matilda -kodin tarpeiden selvi-
tyksessä oli mukana rakennusta suunnitteleva arkkitehti, joka toi esille omat
toiveensa suunnitteluyhteistyölle. Molemmissa kohteissa hyödynnettiin tä-
hän saakka koulutuksen ja kokemuksen kautta karttunutta tietoa käyttäjien
toiminnasta ja erityistarpeista. Erilaisten erityiskäyttäjryhmien tunteminen
onkin yksi osa toimintaterapia-ammatin vahvuuksista esteettömyyden suunnittelussa.

ESTEETTÖMYYDEN ARVIOINTIMENETELMÄT YHTEISTYÖN TUKENA

Esteettömyyden arvioimiseksi on olemassa erilaisia arviointimenetelmiä, joi-
ta toimintaterapeutit käyttävät. Pilotointiin valittiin jo olemassa oleva es-
teettömyyden arviointimenetelmä ESKEH. Lisäksi kehitettiin Ideaalinen
ympäristö autismin näkökulmasta -tarkistuslista, jonka avulla voidaan tar-
kistaa autistiselle henkilölle suunnitellun tilan esteettömyyteen liittyviä tekijöitä. Kerätyn tiedon ja valmistajilta löydettyjen ratkaisujen kokoamiseksi kehitettiin myös huonekortit, joilla pyrittiin palvelemaan alojen välistä yhteistyötä.

Turun Pursiseuran ravintolan esteettömyyden arviointiin valitti Invalidiliiton esteettömyyden arviointimenetelmä ESKEH sisältää valmiit kartoituslomakkeet. Se koostuu fyysisen tilan esteettömyyden arvioinnista ja raporttiosasta. Raportti on kooste ympäristön esteettömyyttä heikentävistä asioista sekä niihin annettavista muutos- ja korjaussuosituksista. Käyttökokemuksen perusteella ESKEH-menetelmä soveltuu hyvin toimintaterapeuttien käyttöön arviointaessa julkisten rakennusten esteettömyyttä. Raportti palvelee hyvin asiakasta ja muutostöiden kiireellisyysjärjestyksen arviointia. Menetelmän käyttö vaatii kuitenkin koulutusta. ESKEH-kartoituskoulutukseen voi osallistua minkä alan ammattilainen tahansa. Optimaalisessa tilanteessa kartoituksen tekijöinä olisi esimerkiksi talotekniikan asiantuntija ja toimintaterapeutti. Toimintaterapeutti arvioi tilojen varustelua ja sijoittelua käyttäjän toiminnan mahdollistamisen näkökulmasta, kun taas rakennusalan ammattilainen antaa oman arvionsa sijoittelun mahdollisuuksista rakennusteknisestä näkökulmasta. Pro-

jektissa todettiin, että yhteistyö rakennusalan ammattihenkilön kanssa olisi ollut tarpeen esteettömyyskartoituksessa. Asiakkaalle olisi voitu antaa huomattavasti paremmat muutossuositukset ongelmalliseksi osoittautuneen wc-tilan pulmien ratkaisemiseksi, jos käytössä olisi ollut rakennusalan osaamista. Nyt saatiin esille tilan ongelmat tarkastellen yleisiä toimintarajoitteita ja esteettömän rakentamisen suosituksia.

Miia Matilda -kodin suunnittelussa luotiin huonekortit kaikista rakennukseen tulevista erilaisista tiloista. Rakennuksen tilasuunnitteluun liittyvä huonekortti on yleisesti tuttu rakennusalalta. Huonekorttiin tai ns. tyyppihuonekorttiin on kerätty tiiviissä paketissa tietoa huonetilassa olevista asioista. Ne sisältävät huonekohtaista tietoa esim. käytetyistä pintamateriaaleista, varusteista ja kalusteista. Kun jokaisesta rakennuksen erilaisesta huonetilasta luodaan huonekortti, voidaan tarkastella helposti esim. rakennuksen erilaisten tilojen materiaalikustannuksia ja tilattavien varusteiden määriä. Huonekorttijärjestelmä mahdollistaa tiedon dokumentoinnin selkeästi ja jäsennellysti helposti päivitettävässä muodossa.

HEDELMÄLLISESTÄ YHTEISTYÖSTÄ VIELÄ PAREMPAA

Kokemus osoitti, että yhteistyö eri ammattikuntien välillä esteettömän ympäristön saavuttamiseksi on mahdollista ja hedelmällistä. Kuitenkin tarvetta yhteistyön kehittämisllekin on. Yhteistyön edistäminen vaatii kaikkien osapuolien mielenkiintoa ja halua sekä ymmärrystä sen merkitykselle. Hyvän ja käyttäjää palvelevan esteettömän ympäristön suunnittelu edellyttää monialaista yhteistyötä ja toimintaprosessien yhtenäistämistä kaikilta osin. Henkilökohtaisesti entisenä suunnitteluassistenttina minulla on olemassa rakennustekniikan alan osaamista, josta koen olevan hyötyä suuntautuesasani esteettömään ympäristöön liittyvään työhön tulevana toimintaterapeutina. Kaikilla terapeuteilla ei kuitenkaan ole käytettävissään samaa osaamista, eikä itsellenikään ole pätevyyttä tehdä laajoja rakennusteknisiä ratkaisuja tai suunnitelmia, joiden takia ammattitaidon jakaminen eri alojen kesken esteettömyyttä edistävissä työssä onkin tärkeää.

Erilaisia keinoja esteettömyyden toteutumiseksi rakennetussa ympäristössä mietitään parhaillaan ja terveydenalan ammattilaisten asiantuntijuus nähdään yhtenä mahdollisuuksista. Paljon on vielä tehtävä, että rakennus- ja terveysalan ammattilaiset saadaan puhumaan samaa kieltä ja toteuttamaan hedelmällisiä

yhteistyömahdollisuuksia. Rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi Kunnonkoti on jo omalta osaltaan tuonut kortensa kekoon ja pyrkii edistämään yhteistyön kehittymistä myös jatkossa.

Kirjoittaja on toimintaterapian opiskelija.

ESTEETTÖMYYDEN ERITYISVAATIMUKSET AUTISTIN ASUINYMPÄRISTÖSSÄ

Mirka Nurmi, Miia Saarimäki & Petra Välimäki

Arvioitaessa autististen henkilöiden asuinympäristön esteettömyyttä on tärkeää huomioida heidän omat erityistarpeensa. Ympäristö voi rajoittaa tai mahdollistaa yksilön osallistumista. Jokaisella yksilöllä pitää olla edellytykset toimia eri ympäristöissä ja asuinympäristön merkitys on aina ensiarvoisen tärkeä. Erityistarpeiden huomioimisella suunnittelun yhteydessä tuetaan autistisen henkilön toiminnallisuutta ja asuinympäristön viihtyisyyttä.

Tässä artikkelissa käsiteltävä Turun ammattikorkeakoulun toimintaterapian opiskelijoiden syventävien opintojen projektityö liittyi *Esteettömän asumisen suunnittelupalvelut* -hankkeeseen, jossa pilotoitiin esteettömyyden arviointiin ja suunnitteluun liittyvää palvelumallia. Yhtenä pilotointikohteena oli Lietoon rakennettava autisteille tarkoitettu Miia Matilda -hoitokoti. Tavoitteena oli tuottaa hoitokotia suunnittelevalle arkkitehdille ja toimeksiantajalle materiaalia sekä työkaluja mahdollisimman käytettävässä muodossa tilojen suunnittelun tueksi. Lähtökohtana esteettömän asuinympäristön suunnittelussa oli tuoda teknisen suunnittelun rinnalle esteettömyysratkaisuja, joissa huomioidaan kokonaisvaltaisesti asukkaiden tarpeet, heidän resurssinsa sekä toiminta asuinympäristössä.

ESTEETTÖMYYDEN ERITYISVAATIMUKSET

Autismin näkökulmasta esteettömän ympäristön suunnittelussa täytyy kiinnittää erityistä huomiota ympäristön struktuuriin ja visuaalisuuteen, aistiylherkkyyksien ja käyttäytymisen erityisvaatimuksiin sekä sosiaalisen kanssakäymisen tukemiseen. Aikuisen autistin asuinympäristössä on huomioitava strukturoitu elämäntapa, joka otetaan huomioon niin asukkaan omassa tilassa kuin yhteistiloissakin. Viikko- tai päiväjärjestys sijoitetaan helposti havaittavaan

paikkaan ja avointa seinätilaa on hyvä varata erilaisia kuvallisia toimintaohjeita varten. Tilan järjestelyssä keskeistä on selkeys ja tilojen toiminnallinen erittely. Tietty asia tehdään aina samassa paikassa ja mahdollistetaan eri asioiden tekeminen fyysisesti eri paikoissa. Ympäristössä myös jokaisella tavaralla on oma nimetty paikkansa. Tilan visualisoinnin tarkoituksena on tilojen rajaaminen, jotta tilojen hahmottaminen suhteessa toisiinsa olisi selkeää ja yksiselitteistä. Kuvien, värien ja muotojen käytöllä voidaan myös havainnollistaa tilaa. Liiallisten ärsykkeiden haitallisuus tulee kuitenkin muistaa. Asiakaslähtöisessä suunnittelussa on myös hyvä huomioida asiakkaan lempi- ja inhokkivärit emotionaalisen viihtyvyyden lisäämiseksi.

Autistisen henkilön poikkeava aistitiedon käsittely sekä käyttäytymishäiriöiden tuomien haasteiden ratkaiseminen on oleellinen osa esteettömän, turvallisen ja viihtyisän ympäristön suunnittelua. Autistinen henkilö saattaa reagoida poikkeavalla tavalla mm. ääniin, valoon, kosketukseen, kipuun, kylmään, kuumaan, hajuihin ja makuihin. Poikkeavat reaktiot aistiärsykkeille voivat esiintyä yksilöllisesti eriasteisina yli- ja aliherkkyyksinä, esimerkiksi yliherkkyytenä koville äänille. Aistitoimintojen poikkeavuudet ovat usein myös syynä autistien poikkeavaan käyttäytymiseen, joka ilmenee esimerkiksi tavaroiden hajoamisella. Kiinnittämällä huomiota aistipoikkeavuuksien mahdollisuuteen voidaan vähentää fyysisen ympäristön stressiä aiheuttavia tekijöitä ja lisätä autistisen henkilön viihtyvyyttä.

Erityisesti huomiota tulee kiinnittää ympäristön rauhallisuuteen, riittävään äänieristykseen, kovien yhtäkkisten äänien välttämiseen ja valaistukseen. Materiaalien ja pintojen suunnittelussa huomioidaan kestävyys ja heijastavia pintoja vältetään. Lisäksi sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet huomioidaan tilojen esteettömyyden suunnittelussa. Oman reviirin ja rauhan säilyttäminen mahdollistetaan vaikkapa väliseinillä.

HUONEKORTIT SUUNNITTELUN TUKENA

Projektin edetessä laadittiin rakennuksen esteettömyyssuunnittelun tueksi tyyppihuonekortit, joista käy ilmi tilakohtaiset erityistarpeet ja huomioitavat asiat esteettömyyden näkökulmasta. Tavoitteena huonekorttien laatimisessa oli niiden selkeys ja helppokäyttöisyys. Huonekortit sisältävät tietoa autistien ryhmäkodissa huomioitavista materiaaleista, pinnoista, rakenteista, varusteista, kalusteista, valaistuksesta, värityksestä ja äänimaailmasta. Esimerkiksi keit-

tiössä on huomioitava kaappien lukitusmahdollisuus ja vesipisteiden sulkukat. Huonekortteja laadittaessa oli tärkeää ottaa tilojen käyttötarkoitus huomioon ja pohtia yksitellen tilakohtaisia erityistarpeita. Osittain tiloihin kohdistuvat esteettömyyden erityisvaatimukset olivat toistuvia riippumatta tilan käyttötarkoituksesta, mutta osin erityistarpeet osoittautuivat selkeästi tilakohtaisiksi. Huonekorttien lisäksi tietoa esteettömyyden erityisvaatimuksista autismin näkökulmasta kerättiin yhteen myös yleisellä tasolla kirjallisen raportin muodossa.

Huonekortit ovat käyttäjäystävällisiä, sillä niihin on valmiiksi kerätty ryhmäkodin suunnittelussa huomioitavat asiat tiloittain. Jos erityisvaatimukset olisi kerätty pelkästään yleisellä tasolla, olisi tilakohtainen jaottelu jäänyt käyttäjän tehtäväksi. Huonekorttien etuna oli, että niiden avulla pystyttiin määrittelemään tiloissa esteettömyyden kannalta oleelliset tekijät. Näin pystyttiin varmistamaan sisällön yhtenäisyys ja johdonmukaisuus eri tiloissa. Raportin muotoon kerätty yleinen tietopaketti esteettömyyden erityisvaatimuksista autismin näkökulmasta palvelee aiheesta kiinnostuneita, sillä aihetta käsittelevä kirjallisuus on toistaiseksi vähäistä. Kunnonkoti voi projektiryhmän tekemän pilotoinnin avulla kehittää ja markkinoida palvelujaan ja määrittää jatkossa tarjottavia palveluja.

Yksi osa-alue toimintaterapeuttien työstä on esteettömyyden asiantuntijana toimiminen. Esteettömyys on kaikkien oikeus ja projektissa pystyttiin hyödyntämään toimintaterapeuttien asiantuntijuutta hyvin. Haasteena projektissa oli saada kerätty tieto muotoon, joka hyödyttäisi eri ammattiryhmiä mahdollisimman hyvin – huonekorttien laatiminen osoittautuikin tässä mielessä onnistuneeksi ratkaisuksi.

Kirjoittajat ovat toimintaterapian opiskelijoita.